

ՀԱՅ-ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ՎԱՀԱՆ ԴԱՎԻԹԻ ՂԱԼՈՒՄՅԱՆ

ԱՇԽԱՏՈՒԺԻ ՄԻԳՐԱՑԻԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ
ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ (ՀՀ ՕՐԻՆԱԿՈՎ)

Ը.00.06 - «Միջազգային տնտեսագիտություն» մասնագիտությամբ
տնտեսագիտության թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման ատենախոսության

Ս Ե Ղ Մ Ա Գ Ի Ր

ԵՐԵՎԱՆ - 2017

Ատենախոսության թեման հաստատվել է Հայաստանի պետական տնտեսագիտական համալսարանում:

Գիտական ղեկավար՝

տնտեսագիտության դոկտոր, դոցենտ
Դիանա Ռոբերտի Գալոյան

Պաշտոնական ընդդիմախոսներ՝

տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր
Դավիթ Ներսիկի Հախվերդյան

տնտեսագիտության թեկնածու
Լարիսա Աշոտի Ավետիսյան

Առաջատար կազմակերպություն՝

ՀՀ ԳԱԱ Մ. Քոթանյանի անվան
Տնտեսագիտության ինստիտուտ

Ատենախոսության հրապարակային պաշտպանությունը կայանալու է 2017 թվականի դեկտեմբերի 12-ին ժամը 14⁰⁰-ին, Հայ-Ռուսական համալսարանում գործող ՀՀ ԲՈՀ-ի Տնտեսագիտության թիվ 008 մասնագիտական խորհրդի նիստում:

Հասցեն՝ 0051, ք.Երևան, Հ. Էմինի 123:

Ատենախոսությանը կարելի է ծանոթանալ Հայ-Ռուսական համալսարանի գրադարանում:

Սեղմագիրն առաքված է 2017 թ. նոյեմբերի 11-ին:

**008 Մասնագիտական խորհրդի
գիտական քարտուղար**

տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր՝
Ա. Մ. Սուվարյան

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

Ատենախոսության թեմայի արդիականությունը: XXI դարի սկզբին գլոբալացման գործընթացների ազդեցության ներքո տեղի ունեցան համաշխարհային տնտեսության զարգացման բնույթի և իրավիճակի արմատական փոփոխություններ¹: Համաշխարհային տնտեսության վերագգայնացումը, հարուստ և աղքատ երկրների միջև եկամտի բևեռացման խորացումը բնակչության միգրացիոն գործընթացներին հաղորդել են գլոբալ բնույթ: Առավել ուժգնանում է երկրների միջև փոխկախվածությունը, որն էլ հանգեցնում է բնակչության միջպետական տեղաշարժերի մասշտաբների էլ ավելի մեծացմանը: Էականորեն փոխվել են նաև աշխատուժի միգրացիոն գործընթացները ծնող պատճառներն ու հետևանքները, ներգրավված խմբերն ու նրանց խնդիրները: Այսօր աշխատուժի միջազգային միգրացիան առաջին հերթին պայմանավորված է աշխարհի տարբեր մասերում անհավասար հնարավորություններով, ինչը միգրացիայի դերը համաշխարհային տնտեսության զարգացման գործում էլ ավելի է մեծացնում: Հաշվի առնելով այդ հանգամանքները՝ XXI դարը կարելի է համարել «գլոբալ միգրացիայի դարաշրջան»²: Աշխարհի շատ ժողովուրդների նման հայերը նույնպես ունեն միգրացիայի հին ավանդույթներ: Անհիշելի ժամանակներից սկսած՝ հայերին բռնությամբ տեղահան են արել իրենց պատմական հայրենիքից: Բնակչության զանգվածային տեղաշարժեր եղել են հատկապես XIX և XX դարերում³: Մեր օրերում արտագաղթի խնդիրը շարունակում է մնալ խիստ արդիական: ԽՍՀՄ փլուզումից հետո Հայաստանն ապրել է միգրացիոն մի քանի ալիքներ՝ պայմանավորված տարաբնույթ գործոններով և դիմագրավել ինտենսիվ միգրացիոն գործընթացների ազդեցությամբ բազմաբնույթ մարտահրավերների: Միգրացիոն գործընթացները ՀՀ-ում վերջին տարիներին այնպիսի չափերի են հասել և այնպիսի ձևեր են ընդունել, որ սկսել են ազդել երկրի տնտեսական զարգացման, բարոյահոգեբանական մթնոլորտի, սոցիալական կայունության, երկրի անվտանգության և ժողովրդագրական իրավիճակի վրա: Բնակչության արտագաղթի կանխումը այն ծրագրային հիմնախնդիրն է, որի կենսագործումը մեր երկրի համար ունի օրհասական նշանակություն:

Արտագաղթի բացասական հետևանքները, ինչ խոսք, ակնհայտ են. դատարկվող բնակավայրեր, «ուղեղների» արտահոսք, ժողովրդագրական խեղումներ՝ քայքայվող ընտանիքներ, կինտղամարդ հարաբերակցության անհավասարակշռվածություն և վաղվա նկատմամբ ունեցած անվստահության հետևանքով ամուսնության ցուցանիշների, ծնելիության և բնական աճի զգալի նվազում: Խաթարվում են բնակչության սեռատարիքային համամասնությունները: Արհեստականորեն մեծացել են երեխաների և հատկապես ծերերի տեսակարար կշիռները. նվազել է ակտիվ աշխատանքային ու վերարտադրողական տարիքի բնակչության տեսակարար կշիռը: Զանգվածային արտագաղթը ուղեկցվում է ֆինանսական և մտավոր կապիտալի զգալի ծավալների արտահանմամբ, փոշիացվում է երկրի հիմնական ներդրումային գրավչության գործոն հանդիսացող մարդկային կապիտալը և ողջ գիտատեխնիկական ներուժը⁴:

¹ International Labor Organization International Organization for Migration Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (UNHCR) "International Migration Racism Discrimination and "Xenophobia", 2001 <http://www.ilo.org/public/english/protection/migrant/download/wcar.pdf>

² С.В.Рязанцев, М.Ф.Ткаченко. "Мировой рынок труда и международная миграция", Москва, 2010, 303 стр.

³ Վ.Ե.Խոջաբեկյան, Հայաստանի բնակչության վերարտադրությունը XIX-XX դարերում և XXI դարի շեմին, Երևան, 2004, էջ 308:

⁴ Միջազգային տնտեսական հարաբերություններ: Ուսումնական ձեռնարկ երկու մասով/ Աշոտ Մարկոսյան, Գրիգոր Նազարյան, Դավիթ Հախվերդյան; Մասն. խմբ.՝ Ատոմ Վարդանյան. - Եր.: ԵՃԾՊՀ, 2012. Մաս 2.- էջ 210:

Նշված հիմնախնդիրների ուսումնասիրությունը և դրանց լուծման ուղիների բացահայտումը պայմանավորում են ատենախոսության թեմայի արդիականությունը և հրատապությունը:

Աշխատուժի միգրացիայի առանձին հիմնախնդիրների վերլուծության կապակցությամբ հետազոտություններ կատարվել են ինչպես արտասահմանյան, այնպես էլ հայրենական տնտեսագետների կողմից: Այդ առումով արժե հիշատակել Ջ. Քեյնսին, Է. Հեքշերին, Բ. Օհլինին, Ռ. Հարրոդին, Է. Դոմարին, Ռ. Քեյվզին, Դ. Սալվադորին, Ջ. Դաննինգին, Ա. Լյուիսին, Ա. Պորտեսին, Մ. Թափինոսին, Լ. Թուրոուին, Ջ. Սայմոնին, ռուս տնտեսագետներ Ա. Կիրենին, Ե. Ավդոկուշինին, Ե. Ակոպովային, Ա. Եվդոկիմովին, Ս Դյատլովին, Բ. Պրիկինին, Կ. Սեմյոնովին, Ի. Սպիրիդոնովին, Ռ. Խասբուլատովին, Ի.Ֆամինսկուն, հայ գիտնականներ Վ. Խոջաբեկյանին, Ջ. Թադևոսյանին, Հ. Բագրատյանին, Թ. Թորոսյանին, Ա. Դարբինյանին, Դ. Հախվերդյանին, և այլոց:

Ատենախոսության նպատակը և խնդիրները: Ատենախոսության հիմնական նպատակն է ՀՀ աշխատուժի միջազգային միգրացիայի հիմնախնդիրների բացահայտումը և այդ հիմնախնդիրների լուծման ուղղությամբ միջոցառումների ու մեխանիզմների առաջադրումը: Այդ նպատակին հասնելու համար ատենախոսությունում դրվել և լուծվել են հետևյալ խնդիրները.

- հետազոտել աշխատուժի միջազգային միգրացիայի էությունը, դրսևորման ձևերը, արդի առանձնահատկությունները և հիմնական տեսությունները,
- գնահատել աշխատուժի միջազգային միգրացիոն գործընթացների դինամիկան և վերջինիս ազդեցությունը համաշխարհային տնտեսության վրա,
- քանակական և որակական տվյալների հիման վրա գնահատել աշխատուժի միգրացիոն հոսքերի ազդեցությունը դոնոր և ռեցիպիենտ երկրների վրա,
- հետազոտել աշխատուժի միջազգային միգրացիայի պետական, տարածաշրջանային և միջազգային կարգավորման օրենսդրական հիմքերն ու դրանց կիրառման հիմնական առանձնահատկությունները ՀՀ-ում,
- ՀՀ աշխատուժի միգրացիոն գործընթացների դինամիկայի հետազոտման արդյունքում և պատճառահետևանքային կապերի ուսումնասիրման միջոցով գնահատել արտաքին աշխատանքային միգրացիայի ազդեցությունը Հայաստանի տնտեսության վրա,
- ՀՀ-ում աշխատուժի միջազգային միգրացիային վերաբերող օրենսդրական դաշտի հետազոտության արդյունքում բացահայտել օրենսդրական անհապաղ լուծում պահանջող խնդիրները, հիմնավորել այդ խնդիրների լուծման հիմնական ուղիներն ու մեխանիզմները:

Հետազոտության առարկան և օբյեկտը: Հետազոտության առարկան Հայաստանի Հանրապետությունում աշխատուժի միգրացիայի հետ կապված հիմնախնդիրներն են՝ աշխատանքային էմիգրացիայի խնդիրների խորացված ուսումնասիրությամբ: Հետազոտության օբյեկտը Հայաստանում բնակչության միգրացիոն գործընթացն է՝ վերջինիս պետական կարգավորման և պետական քաղաքականության առանձին ուղղություն դարձնելու տեսանկյունից:

Աշխատանքի տեսական, մեթոդաբանական և տեղեկատվական հիմքերը: Ատենախոսության համար մեթոդաբանական հիմք են ծառայել համընդհանուր գիտական մեթոդները՝ դիալեկտիկական, պատմական, տրամաբանական, համակարգային մոտեցման, համեմատական վերլուծության, գրաֆիկական և այլ մեթոդներ, որոնք հնարավորություն են տալիս աշխատուժի շուկայում տեղ գտած գործընթացները դիտարկել դինամիկայի մեջ, բացահայտել այստեղ տեղ գտած հակասությունները և բնորոշ առանձնահատկությունները:

Առաջադրված խնդիրների լուծման համար տեսական հիմք են հանդիսացել հայրենական և արտասահմանյան հեղինակների աշխատանքները և գիտական հոդվածները, ՀՀ օրենքները և կառավարության որոշումները: Հետազոտության ընթացքում օգտագործվել են վիճակագրական տվյալներ: Աշխատանքի համար տեղեկատվական հիմք են հանդիսացել ՀՀ տարածքային կառավարման և արտակարգ իրավիճակների նախարարության Միգրացիոն պետական ծառայության, ՀՀ ազգային վիճակագրական ծառայության, Միգրացիայի միջազգային կազմակերպության, Համաշխարհային բանկի, Աշխատանքի միջազգային կազմակերպության և այլ կառույցների պաշտոնական նյութերը:

Տեսական վերլուծությունների ընթացքում հատուկ ուշադրություն է դարձվել տեսությունների տնտեսագիտական ու մեթոդաբանական առավելություններին և թերություններին, գլոբալացման ժամանակակից պայմաններում կարևորվել է աշխատուժի միգրացիայի գործընթացներում երկրների շահերից բխող առանձնահատկությունների ուսումնասիրությունը:

Հետազոտության հիմնական արդյունքները և գիտական նորույթը: Ատենախոսությունում կատարված բազմակողմանի ուսումնասիրությունների և վերլուծությունների հիման վրա ստացվել են տեսական, մեթոդական և գործնական նշանակություն ունեցող մի շարք արդյունքներ, որոնցից գիտական նորույթն արտացոլող հիմնական դրույթներն են.

- Աշխատուժի միգրացիայի համաշխարհային դինամիկայի, ինչպես նաև աշխարհագրական, ժողովրդագրական և մասնագիտական կառուցվածքի ուսումնասիրության հիման վրա գնահատվել է աշխատուժի միջազգային միգրացիայի ազդեցությունը համաշխարհային տնտեսության, այդ թվում՝ դոնոր և ռեցիպիենտ երկրների տնտեսությունների վրա:
- Աշխատուժի միգրացիայի միջազգային, տարածաշրջանային և պետական կարգավորմանն ուղղված հիմնարար փաստաթղթերի, վերլուծության հիման վրա առաջադրվել են ռազմավարական առաջնահերթությունները (էմիգրացիոն հոսքերի համակարգային վերլուծություն, ուղեղների արտահոսքի հետևանքների գնահատում և օրենսդրական կարգավորում և էմիգրացիայի սահմանափակման համար ենթակառուցվածքների ձևավորում), որոնք կարևոր են, ինչպես էմիգրանտներին աշխատանքով ապահովման, այնպես էլ երկրում այդ երևույթի սահմանափակման նպատակով պայմանների ստեղծման համար:
- Ժամանակային շարքերի և տնտեսամաթեմատիկական մոդելավորման միջոցով գնահատվել է «զուտ ընթացիկ տրանսֆերտներ - ՀՆԱ - մեկ շնչի հաշվով ՀՆԱ» կախվածությունը, ինչպես նաև, այսպես կոչված, «տրանսֆերտային ասեղի» ազդեցությունը ՀՀ տնտեսական անվտանգության և բնակչության բարեկեցության վրա:
- Առաջադրվել և հիմնավորվել են այն օրենսդրա-իրավական գերակայությունները, այդ թվում՝ միջազգային կոնվենցիաներին ու բազմակողմ համաձայնագրերին միանալը, ՀՀ օրենքների և այլ իրավական ակտերի ընդունումը, որոնք հնարավորություն կընձեռեն արտաքին աշխատանքային միգրացիայի առավելությունները դիտարկել տնտեսության մրցունակության բարելավման առաջնահերթությունների համատեքստում:

Հետազոտության արդյունքների գիտագործնական նշանակությունը:

Ատենախոսությունում ՀՀ միգրացիոն գործընթացների ազդեցության քանակական և որակական գնահատումները կարող են օգտակար լինել հետազայում ավելի արդյունավետ միգրացիոն քաղաքականություն մշակելու համար: Բացի այդ, ՀՀ աշխատուժի միջազգային միգրացիայի բացասական հետևանքները, որոնք վերհանվել են ատենախոսությունում, կարող են հիմք հանդիսանալ ավելի մանրազնին վերլուծության համար և նպաստել այդ հետևանքների մեղմման

ուղղությամբ ավելի արդյունավետ քաղաքականության մշակմանը:

Միևնույն ժամանակ, ատենախոսությունում ներկայացված տնտեսամաթեմատիկական վերլուծությունը, որը թույլ տվեց բացահայտել ՀՀ աշխատուժի միջազգային միգրացիայի և ՀՆԱ, մեկ շնչի հաշվով ՀՆԱ, ընթացիկ տրանսֆերտներ կախվածությունը ու հաստատեց միգրացիոն կարգավորման անհրաժեշտությունը ՀՀ-ում, կարող է օգտակար լինել բուհական համակարգում, մասնավորապես՝ «Աշխատուժի միջազգային միգրացիա» և «ՀՀ արտաքին տնտեսական կապեր» առարկաների շրջանակներում: Հետազոտության մեջ իրականացված ուսումնասիրությունները և ներկայացված առաջարկությունները տեսական և գործնական նշանակություն ունեն և կիրառության դեպքում կարող են իրական հիմք հանդիսանալ ՀՀ արտաքին աշխատանքային միգրացիոն միջավայրի բարելավման և հոսքերի կարգավորման համար:

Հետազոտության արդյունքների փորձարկումը և հրապարակումները: Հետազոտության հիմնական արդյունքներն արտացոլվել են ատենախոսության ուսումնասիրության շրջանակներում հեղինակի կողմից հրատարակված 6 գիտական հոդվածներում: Աշխատանքի հիմնական արդյունքները քննարկվել են Հայաստանի պետական տնտեսագիտական համալսարանի «Միջազգային տնտեսական հարաբերություններ» ամբիոնի նիստում, ազգային մի քանի գիտաժողովներում:

Ատենախոսության կառուցվածքը և ծավալը: Ատենախոսությունը բաղկացած է ներածությունից, երեք գլուխներից, եզրակցություններից, օգտագործված գրականության ցանկից և հավելվածից: Աշխատանքի ծավալն առանց հավելվածի կազմում է 134 էջ:

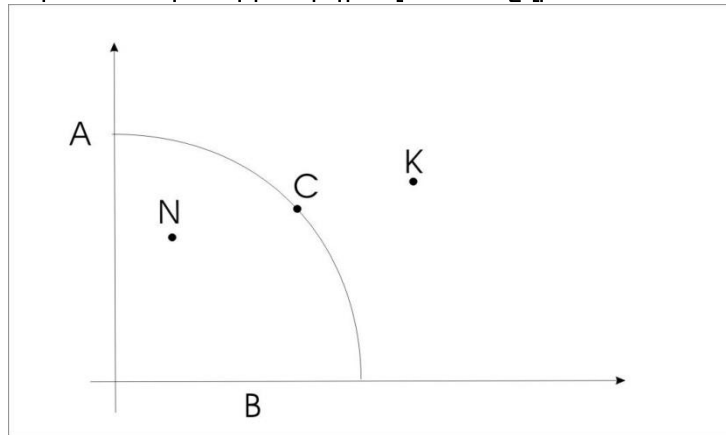
ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ատենախոսության **ներածությունում** հիմնավորված է թեմայի արդիականությունը, ներկայացված են հետազոտության նպատակները և խնդիրները, ուսումնասիրության տեսական, տեղեկատվական և մեթոդական հիմքերը, ձևակերպված են ստացված գիտական արդյունքները և նորոյթը, ինչպես նաև արդյունքների գիտագործնական նշանակությունը:

Ատենախոսության առաջին՝ **«Աշխատուժի միգրացիան՝ որպես համաշխարհային փնտրության արդի միտում»** գլխում ներկայացվել են աշխատուժի միջազգային միգրացիայի վերլուծության տեսական մոտեցումները, դրա վերաբերյալ տնտեսագիտական տեսությունները, քննարկվել են աշխատուժի միջազգային միգրացիոն հոսքերի արդի ուղղությունները և ազդեցությունը համաշխարհային տնտեսության վրա:

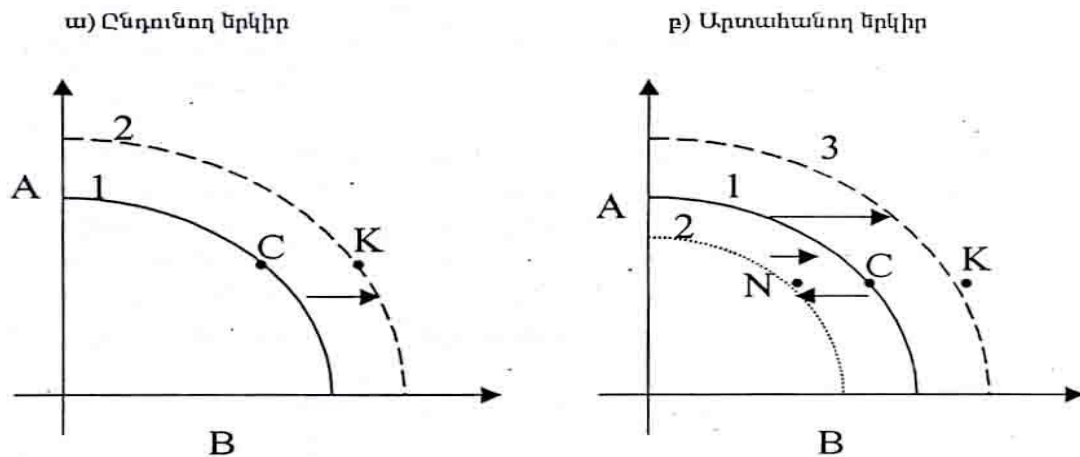
Միգրացիոն հոսքերի ձևավորման սկզբնական շրջանում երկրների միգրացիոն քաղաքականությունն ուղղված էր վերջինիս խթանմանը: Դա պայմանավորված էր այդ ժամանակաշրջանում լայն տարածում ստացած մերկանտիլիստական մոտեցումներով, համաձայն որոնց՝ աշխատուժը հանդիսանում էր սովորական ապրանք և հետևաբար արտահանվում էր ոսկու ներհոսքի ավելացման ակնկալիքով: Սակայն արդյո՞ք աշխատուժը արտաքին առևտրի առարկա հանդիսացող սովորական ապրանք է: Հարկ է նշել, որ աշխատուժը նախ տնտեսական ռեսուրս է, ապա նոր առևտրի առարկա: Իսկ տնտեսական ռեսուրսների վերաբաշխումը երկրների միջև ենթադրում է տնտեսական ներուժի ուժեղացում կամ թուլացում: Աշխատանքում հեղինակը ցույց է տվել, թե ինչ է տեղի ունենում ընդունող և արտահանող երկրների արտադրական ներուժի հետ աշխատուժի միգրացիայի արդյունքում:

Դիտարկվել է արտադրական հնարավորությունների կորը⁵ (տես գծապատկեր 1), որը ցույց է տալիս A և B ապրանքների այն առավելագույն քանակությունը, որ կարելի է արտադրել երկրում առկա ամբողջ տնտեսական ռեսուրսների ներգրավման հաշվին:

Գծապատկեր 1. Արտադրական հնարավորությունների կորը

Գծապատկերից երևում է, որ տվյալ երկրի տնտեսական ներուժը A և B ապրանքների արտադրության այլընտրանքային տարբերակների կիրառման հնարավորություն է տալիս՝ կորի երկայնքով: Այլ կերպ ասած՝ կորի վրա գտնվող ցանկացած կետի ընտրություն կնշանակի երկրի բոլոր ռեսուրսների լրիվ օգտագործում: K կետում արտադրության մակարդակը գերազանցում է երկրի տնտեսական ներուժին, իսկ N կետում արդեն գործ ունենք ռեսուրսների ոչ լրիվ օգտագործման հետ: Այսինքն՝ գոյություն ունի գործազրկություն, չօգտագործված կապիտալ և այլն: Բնականաբար այս պարագայում գործազուրկները կսկսեն աշխատանք փնտրել արտասահմանում: Դա կմեծացնի արտադրական ներուժն՝ ընդունող երկրում և կթուլացնի այն արտահանող երկրում (գծապատկեր 2):

Գծապատկեր 2. Արտադրական հնարավորությունների կորն աշխատուժ ներմուծող և արտահանող երկրներում

Ուստի, աշխատուժի իմիգրացիան կմեծացնի ընդունող երկրի արտադրական ներուժը, և

⁵ Պետք է նշել, որ արտադրական հնարավորությունների կորը վերացական հասկացություն է: Սակայն նրա միջոցով կարելի է ընդհանուր պատկերացում կազմել միգրացիայի հետևանքների մասին:

արտադրական հնարավորությունների կորը կտեղաշարժվի դեպի աջ: Ինչ վերաբերում է աշխատուժ արտահանող երկրին, ապա այստեղ, ինչպես արդեն նշեցինք, արտադրական ներուժը կթուլանա, և արտադրական հնարավորությունների կորը կտեղափոխվի ձախ: Սակայն որոշ ժամանակ անց, երբ կմեծանա ֆինանսական կապիտալի ներհոսքը էմիգրանտների կատարած տրանսֆերտների հաշվին, արտադրական ներուժը նորից կավելանա: Իսկ հետագայում միգրացիոն հոսքերի առաջացման շնորհիվ կապահովի նաև տնտեսական առաջընթաց:

Օտարերկրյա աշխատուժի ներմուծումը հնարավորություն է տալիս տնտեսական աճ կապահովել այն երկրներում, որոնք ունեն չօգտագործված կապիտալ և աշխատուժի պակասուրդ: Սակայն հարց է ծագում, թե ազգային եկամուտի հավելաճի ո՞ր մասն է բաժին ընկնում իմիգրանտներին:

Դրա համար դիտարկվել է հանրահայտ արտադրական ֆունկցիան⁶

$$Q=f(K;L). \quad (1)$$

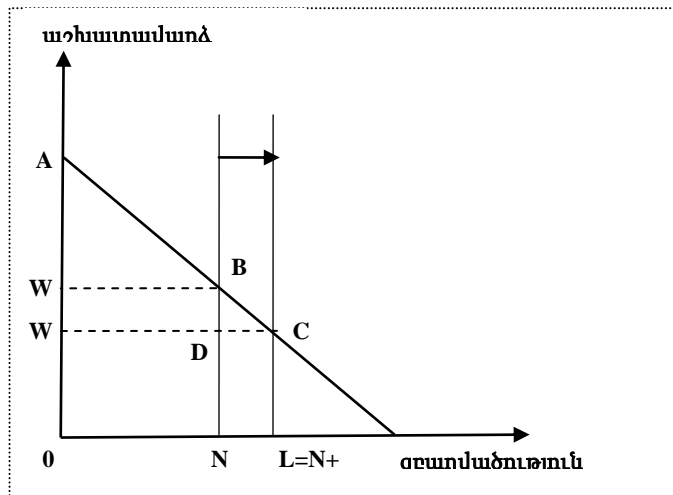
որտեղ K-ն կապիտալն է, L-ը՝ աշխատուժը, որն իր մեջ ներառում է և տեղացիներին, և օտարերկրացիներին:

Ենթադրենք, որ երկրում առկա ամբողջ կապիտալը պատկանում է տեղացիներին: Այսինքն՝ անտեսվում է այն հնարավորությունը, որ իմիգրանտները կարող են ավելացնել ընդունող երկրի կապիտալի պաշարները: Ենթադրվել է նաև, որ իմիգրանտները և տեղացիներն ունեն միևնույն աշխատանքի արտադրողականությունը և որ աշխատանքի և կապիտալի առաջարկները էլաստիկ չեն գնի նկատմամբ:

$$L=N \text{ (տեղացիներ)} + M \text{ (միգրանտներ)}, \quad (2)$$

Արտադրված ազգային եկամուտը՝ Q-ն, բաշխվում է կապիտալի և աշխատուժի սեփականատերերի միջև՝ ըստ այդ գործոնների սահմանային արդյունքի: Ենթադրվել է, որ կապիտալի օգտագործման գինը՝ r_0 է, իսկ աշխատանքինը՝ w_0 : Հետևաբար մինչև միգրանտների ընդունումը ազգային եկամուտը կորոշվի հետևյալ բանաձևով.

$$Q_N=r_0K+w_0L, \quad (3)$$

Գծապատկեր 3. Ազգային եկամտի հավելաճն իմիգրացիայի հաշվին

⁶ The Journal of Economic Perspectives, spring 1995, page 3-18.

Գծապատկեր 3-ը ցույց է տալիս անհավասարակշռությունն աշխատանքի շուկայում: Քանի որ կապիտալի առաջարկը ճկուն չէ, աշխատանքի սահմանային արդյունքի կորից (MP_L) ներքև գտնվող հատվածը կազմում է տնտեսության ամբողջ եկամուտը: Այսինքն՝ մինչև իմիգրանտների ժամանումը տնտեսության ամբողջ եկամուտը, որն արտադրվել է տեղացիների կողմից, կազմում է Q_N, ինչը գրաֆիկում ABNO քառանկյունն է: Երբ տնտեսություն է մտնում նոր աշխատուժ, վերջինիս առաջարկն ավելանում է, և բնականաբար աշխատավարձն ընկնում է մինչև w₁: Տնտեսության ամբողջ եկամուտն այս անգամ պատկերում է ACLO քառանկյունը: Սակայն նկատենք, որ թեև աշխատավարձն ընկել է, աշխատողների արտադրողականության մակարդակը մնացել է նույնը: Այսինքն՝ BCD եռանկյունը, որը եկամտի հավելածն է իմիգրանտների հաշվին: Եթե աշխատանքի պահանջարկը լիներ ճկուն գնի նկատմամբ և իմիգրացիայի արդյունքում աշխատավարձերի մակարդակը չընկներ, ապա ամբողջ եկամուտը բաժին կընկներ իմիգրանտներին, իսկ տեղացիները ոչինչ չէին ստանա: Այլ կերպ ասած՝ *իմիգրացիոն ավելցուկը* գոյանում է միայն այն ժամանակ, երբ իմիգրացիայի հետևանքով աշխատավարձի մակարդակն ընկնում է:

Իմիգրացիոն ավելցուկը (A) կարելի է հաշվարկել հետևյալ կերպ՝

$$A=1/2 M(w_0-w_1), (4)$$

Ըստ հեղինակի իմիգրացիան նաև վերաբաշխող գործառույթ է կատարում: Այսինքն՝ վերաբաշխում է հարստությունը՝ փոխանցելով այն աշխատողներից սեփականատերերին: Մասնավորապես, տեղացի աշխատողներն իմիգրացիայի հետևանքով կորցնում են w_0BDw_1 քառանկյան չափով: Իսկ կապիտալի սեփականատերերը շահում են, ինչպես այն քառանկյան, այնպես էլ իմիգրացիոն ավելցուկի եռանկյան չափով: Աշխատողների կորուստը և կապիտալի սեփականատերերի օգուտը կարելի է հաշվել այսպես.

1. տեղացի աշխատողների եկամուտների փոփոխություն/Q=sem(1-m),

2. ձեռնարկատերերի եկամուտների փոփոխություն/Q=-sem(1-1/2m).

որտեղ s-ն ազգային եկամտի այն մասն է, որ բաժին է ընկնում աշխատանքին, e-ն աշխատավարձի ճկունությունն է աշխատուժի առաջարկի նկատմամբ, և վերջապես m-ը դա իմիգրանտների տեսակարար կշիռն է աշխատողների ընդհանուր թվի մեջ (m=M/L):

Իմիգրացիայի արդյունքում առաջացած ազգային եկամտի հավելածի վերլուծության ժամանակ՝ հեղինակը ենթադրել էր, որ իմիգրանտների և տեղացիների աշխատանքի արտադրողականության մակարդակը հավասար է: Սակայն իրականում դա այդպես չէ, և իմիգրացիոն ավելցուկի հաշվարկման համար բնականաբար անհրաժեշտ է ընդունել, որ գոյություն ունեն ինչպես բարձր, այնպես էլ ցածր որակավորում ունեցող իմիգրանտներ: Իսկ ո՞ր կարգի իմիգրանտների ներհույքն է բերում ազգային եկամտի առավելագույն աճի:

Ենթադրվել է, որ գոյություն ունեն երկու տեսակի աշխատողներ՝ որակյալ (L_s) և անորակ (L_u): Որակյալ աշխատողների տեսակարար կշիռը տեղացի աշխատողների ընդհանուր թվի մեջ նշանակվել է p-ով: Այդ նույն ցուցանիշն իմիգրանտների համար՝ b-ով: Ենթադրվել է նաև, որ գոյություն ունի միայն մեկ արտադրության գործոն՝ աշխատանքը, և ընդունվել է, որ այդ գործոնի առաջարկն ընդհանրապես ճկուն չէ գնի նկատմամբ: Այդ դեպքում արտադրական ֆունկցիան կլինի հետևյալը.

$$Q=f(L_s;L_u), (5)$$

Այս պայմաններում իմիգրացիոն ավելցուկը կլինի դրական միայն այն դեպքում, երբ b-ն և p-ն լինեն տարբեր: Իսկ եթե, b=p, ապա իմիգրացիայի արդյունքում աշխատուժի շուկայում գները չեն փոփոխվի, և իմիգրացիոն ավելցուկն այդ դեպքում հավասար կլինի զրոյի, քանի որ

արտադրական ֆունկցիան ունի կայուն հատույց մասշտաբից:

Աշխատուժի միգրացիան ազդում է ընդունող և արտահանող երկրների բնակչության թվաքանակի, էթնիկական, սեռատարիքային կազմի վրա, և ապա միգրանտներն իրենք են ադապտացվում և ինտեգրվում ընդունողի հասարակության հետ: Բնակչության աճի և միգրացիայի միջև գոյություն ունի սերտ կապ, որը խիստ անդրադառնում է բնակչության որակական կազմի վրա:

Այդպիսով, ընդունող երկիրը շահում է օտարերկրյա աշխատուժ ներմուծելուց միայն այն ժամանակ, երբ իմիգրանտների որակական կազմը տարբերվում է տեղական աշխատուժի որակական կազմից: Իսկ իմիգրացիոն ավելցուկը առավելագույնի կհասնի այն ժամանակ, երբ իմիգրանտների 100 տոկոսը լինի կամ որակյալ, կամ անորակ աշխատուժ⁷:

Գործնականում երկրներն ավելի շատ ձգտում են թույլատրելու որակյալ աշխատուժի իմիգրացիան, քանի որ փորձը ցույց է տալիս, որ անորակ աշխատուժի պահպանման հետ կապված խնդիրներն ավելի շատ են: Մասնավորապես, ցածր որակավորում ունեցող աշխատողներն ավելի հաճախ են դիմում պետական ծառայություններին, ինչը լրացուցիչ ծախսեր է պահանջում:

Եթե իմիգրացիայի տնտեսական հետևանքներն անդրադառնում են աշխատուժ ներմուծող երկրների վրա, ապա էմիգրացիայի տնտեսական հետևանքներն ի հայտ են գալիս արտահանող երկրներում: Հեղինակը փորձել է կիրառել իմիգրացիոն ավելցուկի տեսության տրամաբանությունը էմիգրացիայի տնտեսական հետևանքները վերլուծելու համար: Էմիգրացիայի հետևանքով մայր երկրում նվազում է աշխատուժի առաջարկը, և արդյունքում բարձրանում է միավոր աշխատուժի գինը: Դա կամ առաջացնում է գործազրկության նոր ալիք, կամ գործարարներն ուղղակի բարձրացնում են աշխատավարձը, ինչի հետևանքով ձևավորվում է «էմիգրացիոն պակասուրդ»: Սակայն դեպքերի այսպիսի զարգացումը գործնականում անհնար է՝ այն պարզ պատճառով, որ էմիգրացիայի երկրները սովորաբար ունեն աշխատանքային ռեսուրսների ավելցուկ, և էմիգրացիոն հոսքերը ձևավորվում են այդ ավելցուկի հաշվին, ինչը գրեթե չի անդրադառնում աշխատուժի շուկայի վրա: Բացի այդ, էմիգրացիայի արդյունքում տեղի է ունենում ֆինանսական կապիտալի ներհոսք, որի խելամիտ օգտագործումը հնարավորություն է տալիս տնտեսական առաջընթաց արձանագրել: Այնուամենայնիվ, էմիգրացիոն հոսքերի ձևավորման ընթացքում տեղի է ունենում «ուղեղների արտահոսք», իսկ դա միանշանակ բացասաբար է անդրադառնում դոնոր երկրի վրա:

Այսպիսով, էմիգրացիայի հետևանքով թուլանում է լարվածությունը հասարակության մեջ՝ կապված գործազրկության մակարդակի հետ: Մեծանում է մեկ շնչին ընկնող ՀՆԱ-ի ցուցանիշը, քանի որ կրճատվել է բնակչության թվաքանակը: Արժուքային հոսքերի ձևավորումից հետո, նախադրյալներ են ստեղծվում տնտեսական առաջընթացի համար:

Ատենախոսության երկրորդ՝ **«Աշխատուժի միջազգային միգրացիայի հոսքերի կարգավորումը»** գլխում հեղինակը ներկայացրել է աշխատուժի միգրացիայի սոցիալ-տնտեսական ու ժողովրդագրական հետևանքները դոնոր և ռեցիպիենտ երկրներում, քննարկել է միգրացիոն հոսքերի կարգավորման մեխանիզմները, ինչպես նաև քննական վերլուծության է ենթարկել միգրացիայի պետական, տարածաշրջանային և միջազգային կարգավորման փորձը:

Աշխատուժի միջազգային միգրացիայի արդյունքում առաջացող բացասական հետևանքների չեզոքացման և դրական ազդեցությունների ուժեղացման համար կիրառվում են պետական

⁷ Այս մոտեցումը բավականին նման է արտաքին առևտրի համեմատական առավելությունների տեսությանը, համաձայն որի երկրները շահում են արտաքին առևտրից այն դեպքում, երբ արտահանում են այն ապրանքները, որոնք արտադրության համար ունեն համեմատական առավելություններ:

քաղաքականության միջոցներ: Աշխատուժի միգրացիայի ահռելի չափերը զարգացած երկրների առջև դրել են բարդ հիմնախնդիրներ, որոնք տարան աշխատուժի միգրացիայի պետական և միջպետական կարգավորման լայն համակարգի ստեղծմանը: Աշխատուժի միջազգային տեղաշարժերի զարգացմանը զուգընթաց առաջանում և կատարելագործվում են միգրացիոն հոսքերի **պեղական** կարգավորման մի շարք մեթոդներ: Աշխատուժի միգրացիայի պետական կարգավորման նպատակը միգրացիայի ցանկալի մասշտաբների ապահովումն է և անօրինական միգրացիայի դեմ պայքարը: Միգրացիոն պետական քաղաքականությունը պետության նպատակաուղղված գործունեությունն է՝ ուղղված աշխատուժի իմիգրացիոն և էմիգրացիոն գործընթացների կարգավորմանը, որն իր հերթին ունի կարգավորման տարբեր մեթոդներ: Այսպես, իմիգրացիոն քաղաքականությունը կոչված է պաշտպանելու աշխատուժի ազգային շուկան միգրանտների չվերահսկվող հոսքերից, ապահովելու վերջիններիս աշխատանքի արդյունավետ կիրառում: Իմիգրացիոն քաղաքականության սկզբունքներն են՝ թափանցիկությունը և բազմակողմանիությունը, իմիգրացիոն և էմիգրացիոն երկրների միջև երկխոսությունը և միգրանտների ինտեգրումը ընդունող երկրի հասարակությանը: Իմիգրացիոն քաղաքականության վերահսկման մեթոդները հանգում են սահմանների արդյունավետ վերահսկմանը, մուտքի թույլտվության փաստաթղթեր տրամադրող ծառայությունների ձևավորմանը, պատժամիջոցների սահմանմանը, դրանց իրականացման նկատմամբ վերահսկողությանը և այլն: Աշխատուժի էմիգրացիայի պետական կարգավորումը ուղղված է ինչպես ռեցիպիենտ երկրներում իմիգրանտների շահերի պաշտպանմանը, այնպես էլ ազգային աշխատուժի էմիգրացիայի հետևանքով առաջացած կորուստների փոխհատուցմանը: Էմիգրացիոն քաղաքականությունը ենթադրում է արտասահմանում էմիգրանտների շահերի պաշտպանություն, որը, սակայն, չպետք է հակասի ռեցիպիենտ երկրների շահերին:

Միգրացիայի կարգավորման կարևոր մաս է նաև ռեէմիգրացիան, որի նպատակը էմիգրանտներին երկրից դուրս բերելն է: Անցյալ դարի 1970-ական թթ. զարգացած մի շարք երկրներում օտարերկրյա աշխատուժի թվաքանակի աճը հանգեցրեց այդ երկրներում գործազրկության աճին: Ավելին, զարգացած երկրների գործազրկության մակարդակը սկսել է գերազանցել աշխատուժ արտահանող երկրների գործազրկության մակարդակին, ինչը պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ Արևմուտքի երկրները նախընտրում են ներմուծել աշխատուժ՝ կապիտալ արտահանելու փոխարեն⁸: Սա առաջացնում է դժգոհության ալիք տեղացիների շրջանում, որոնք պահանջում են պաշտպանել իրենց իրավունքները, ուստի պետությունները սկսում են ակտիվ միջոցառումներ ձեռնարկել իմիգրանտների հայրենադարձությունը խթանելու համար:

Աշխատուժի միջազգային միգրացիայի կարգավորման այլընտրանքային մոդել է կարգավորումը **տարածաշրջանային** ինտեգրացիոն միավորումների մակարդակով, մասնավորապես Հյուսիսամերիկյան ազատ առևտրի ասոցիացիայի (NAFTA) և Եվրամիության (ԵՄ) շրջանակներում: Աշխատուժի միգրացիան կոնկրետ ինտեգրացիոն միավորման ներսում պայմանավորված է զբաղվածության խնդիրներով, այլ ոչ թե եկամուտների տարբերությամբ: Նման շարժառիթով պայմանավորված միգրացիան հնարավորություն է տալիս հավասարակշռելու աշխատուժի շուկան ինտեգրացիոն միավորման ներսում և դրա շնորհիվ արձանագրելու

⁸ Багратян Г. Мегаэкономика и глобальные экономические проблемы // Учебно-методическое пособие, РАУ, Ереван 2013, стр. 240:

տնտեսական աճ⁹:

Աշխատուժի միգրացիայի կարգավորման խնդրով զբաղվում են նաև **միջազգային** կազմակերպությունները՝ Աշխատանքի միջազգային կազմակերպությունը (ԱՄԿ) և Միգրացիայի միջազգային կազմակերպությունը (ՄՄԿ), որոնք փորձում են օժանդակել միգրացիոն գործընթացներում ներգրավված երկրների համագործակցությանը: Տարբեր երկրների կառավարությունների և այլ գործակալությունների հետ համագործակցելու արդյունքում ՄՄԿ-ն մշակել է աշխատուժի միգրացիայի հատուկ ծրագրեր, որոնք շահավետ են ինչպես ռեցիպիենտ, այնպես էլ դոնոր երկրների համար, ընդ որում՝ դրանք նպաստում են միգրացիոն գործընթացների առավել լավ կարգավորմանը և երկրների զարգացմանը: ՄՄԿ-ի ծրագրերը տարբերվում են՝ կապված երկրում առկա միգրացիոն իրավիճակի քաղաքական, տնտեսական և աշխարհագրական որակներից: ՄՄԿ-ն օգնում է վերանայել և բարելավել աշխատուժի միգրացիայի ազգային քաղաքականությունները: Շատ երկրներ ռեցիպիենտ երկրներում բախվում են դժվարությունների, այդ պատճառով ՄՄԿ-ն մշակել է հատուկ ծրագիր, որն իր մեջ ներառում է ռեցիպիենտ երկրի կենսապայմանների և աշխատանքային պայմանների վերաբերյալ տեսական գիտելիքներ, լեզվի բազային գիտելիքներ, բժշկական խորհրդատվություն, ինչպես նաև մարդու իրավունքների վերաբերյալ դասընթաց: Այդ ծրագիրը նաև հայրենիք վերադառնալիս օգնում է միգրանտներին սոցիալ-տնտեսական ադապտացման հարցում:

Այսպիսով, ըստ հեղինակի, ինչպիսին էլ լինի պետությունների, տարածաշրջանային և միջազգային կազմակերպությունների վերաբերմունքը աշխատուժի միջազգային միգրացիայի հիմնախնդիրների նկատմամբ, միևնույնն է, համաշխարհային տնտեսության զարգացման տեսանկյունից աշխատուժի շարժունակության աստիճանի բարձրացումն այնպիսի գործընթաց է, որը և առանձին երկրի, և ամբողջ աշխարհի մակարդակով կարող է նպաստել ժողովուրդների սոցիալ-տնտեսական շահերի իրականացմանը: Արդի ժամանակաշրջանում չի կարելի պատնեշներ դնել աշխատուժի միջազգային հոսքերի դեմ, քանի որ դրա ազատ տեղաշարժերի սահմանափակումը հակասում է գլոբալացման գաղափարներին:

Ատենախոսության երրորդ՝ **«Հայաստանի մասնակցությունը աշխատուժի միջազգային միգրացիոն գործընթացներին»** գլխում տրվել է ՀՀ միգրացիոն իրավիճակի ընդհանուր բնութագիրը, բացահայտվել են միգրացիայի դրական և բացասական կողմերը ՀՀ-ում, ժամանակային շարքերի և տնտեսամաթեմատիկական մոդելավորման միջոցով գնահատվել է «զուտ ընթացիկ տրանսֆերտներ - ՀՆԱ - մեկ շնչի հաշվով ՀՆԱ» կախվածությունը, ինչպես նաև, «տրանսֆերտային ասեղի» ազդեցությունը ՀՀ տնտեսական անվտանգության և բնակչության բարեկեցության վրա:

Սկսած 1990-ական թթ. Հայաստանն ակտիվորեն մասնակցում է միգրացիոն գործընթացներին՝ որպես դոնոր երկիր: Ըստ ՄԱԿ-ի ազգաբնակչության բաժնի այդ ժամանակվանից ի վեր Հայաստանից համախառն զուտ միգրացիան (իմիգրանտների թվից հանած էմիգրանտների թիվը) կազմել է ավելի քան 1 մլն. մարդ¹⁰: Սակայն, հեղինակը նշում է, որ 1990-ական թթ. սկզբին ՀՀ-ից արտագաղթողների մեջ մեծ տեսակարար կշիռ էին կազմում նաև Ադրբեջանից ներգաղթած փախստականները, որոնց վերաբերյալ վիճակագրական տվյալները

⁹ R. Carbaugh, International Economics (Upper Level Economics Titles) 16th Edition, South-Western College Pub; 16 edition, 2016, p. 256.

¹⁰ World Population Prospects, The 2 Revision, Number of migrants", I.EI. Population Division, Department of Economic and Social affairs http://esaun.org/unpd/wpp/E_eel-ata/migration.html

բացակայում են և թույր կարծիք է ստեղծվում, թե այդ տարիներին ՀՀ-ից արտագաղթացները միայն ՀՀ քաղաքացիներ են եղել: Այնուամենայնիվ, չնայած որոշ մեղմացումների՝ Հայաստանի ներկայիս միգրացիոն իրավիճակն ընդհանուր առմամբ մնում է շատ մտահոգիչ (Աղյուսակ 1): Ուստի, հեղինակը փորձել է բացահայտել, թե ՀՀ աշխատուժի միգրացիան ինչ սոցիալ-տնտեսական հետևանքներ է թողնում տնտեսության վրա: Մասնավորապես, բացահայտվել է, թե արդյոք Հայաստանից միգրացիան նպաստում է աշխատատեղերի ստեղծմանը և տնտեսական աճին, թե բացասաբար է անդրադառնում երկրի տնտեսական զարգացման վրա:

Աղյուսակ 1

Միջազգային ուղևորափոխադրումների ծավալները 2002-2016թթ. (հազար մարդ)¹¹

Տարին	Ժամանել են	Մեկնել են	Հաշվեկշիռ	Ուղևորահոսքերի ընդհանուր ծավալը
2002	590.7	593.4	-2.7	1184.0
2003	618.3	628.5	-10.2	1246.9
2004	739.9	737.8	2.1	1477.7
2005	845.8	833.3	12.5	1679.2
2006	983.7	962.0	21.8	1945.7
2007	1296.6	1296.8	-3.2	2590.3
2008	1397.2	1420.2	-23.1	2817.4
2009	1432.0	1457.0	-25.0	2889.0
2010	1754.2	1800.9	-46.7	3555.1
2011	1945.1	1988.9	-43.8	3534.1
2012	2191.8	2234.6	-42.8	4426.4
2013	2476.3	2507.5	-31.2	4983.8
2014	2734.6	2776.3	-41.8	5510.9
2015	2709.3	2752.7	-43.4	5462.0
2016	2867.1	2915.2	-48.2	5782.3

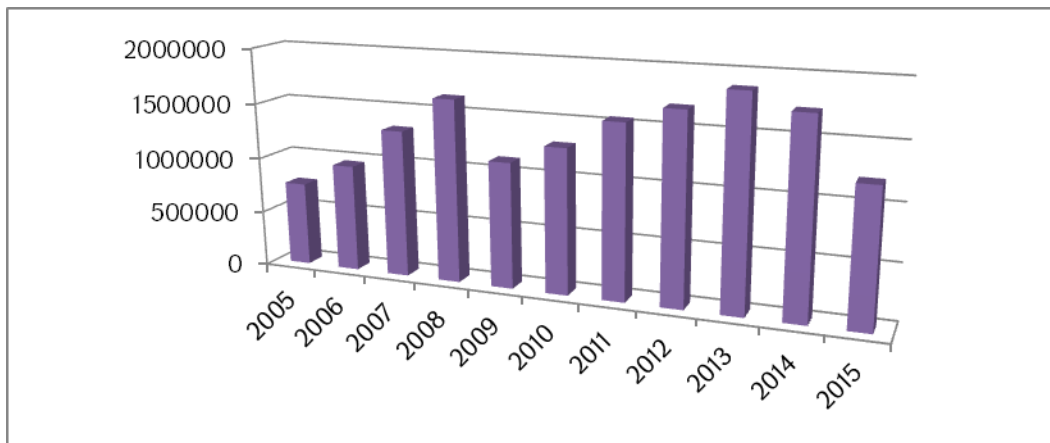
Այսպես, աշխատուժի միգրացիայի շնորհիվ միգրանտների կողմից տարբեր ուղիներով փոխանցված ֆինանսական միջոցները կարևոր նշանակություն ունեն դոնոր երկրների տնտեսությունների, այդ թվում նաև ՀՀ համար: Սոցիալիստական համակարգի փլուզումից հետո սկիզբ առած Արևելք-Արևմուտք միգրացիան ուղղված է թուլացնելու եկամտի և զբաղվածության կրճատմամբ պայմանավորված տնտեսական լարվածությունն ու ապահովելու լրացուցիչ ֆինանսական ներհոսք դեպի դոնոր երկրներ: Հարկ է նշել, որ երկիր փոխանցվող էմիգրանտների դրամական միջոցները, մեղմելով բնակչության անվճարունակության խնդիրը, նպաստել են 1990-ական թվականների խորը ճգնաժամի հաղթահարմանը: Դրա շնորհիվ կանխարգելվել է սոցիալական լուրջ ցնցումների վտանգը, ինչը և հանդիսացել է պետականության ամրապնդման գործոններից մեկը:

Աշխատանքային միգրացիայի ուղղակի հետևանք հանդիսացող դրամական հոսքերը այլ

¹¹ ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարության Միգրացիոն պետական ծառայության ինտերնետային կայք՝ www.smsmta.am

երկրներից դեպի Հայաստան էականորեն նպաստում են աղքատության կրճատմանը, նույնիսկ այն դեպքում, երբ դրանք կրճատվել են բնակչության դրամական եկամուտների կառուցվածքում:

ՀՀ բանկային համակարգի միջոցով ֆիզիկական անձանց անունով ոչ առևտրային նպատակով արտերկրներից ստացվող դրամական փոխանցումների դինամիկան 2005-2015թթ. ըստ ՀՀ կենտրոնական բանկի տվյալների ներկայացված է Գծապատկեր 4-ում: Ընդհանուր առմամբ, մինչև 2009թ. դրամական փոխանցումները աճել են, սակայն կապված համաշխարհային ֆինանսատնտեսական ճգնաժամի ազդեցության հետ՝ կտրուկ անկում է գրանցվել: Այնուամենայնիվ, 2010 թվականի սկզբից արդեն իսկ գրանցվել է դրամական փոխանցումների ծավալների ավելացում: Սակայն 2014թ. վերջին համաշխարհային նավթի գների կտրուկ անկումը (նավթի արտահանումից ստացվող եկամուտները Ռուսաստանի պետական բյուջեի առաջատար ճյուղերից մեկն է) և Ռուսաստանի նկատմամբ կիրառվող տնտեսական պատժամիջոցները հանգեցրեցին ՌԴ-ում ռուբլու տարերային արժեզրկման, որը բացասաբար ազդեց երկրի տնտեսական զարգացման մակարդակի վրա: Սա իր ուղղակի ազդեցությունն է թողել այդ երկրում ապրող և աշխատող մեր հայրենակիցների բարեկեցության վրա: Դա խիստ բացասական ազդեց ՀՀ արժույթային շուկայի վրա, տրանսֆերտները ՌԴ-ից կտրուկ նվազեցին, ինչը իր հերթին հանգեցրեց լուրջ հիմնախնդիրների մեր երկրի տնտեսության համար: Արժույթի զգալի արժեզրկումը հանգեցրեց նաև տրանսֆերտներ ստացողների գնողունակության անկմանը: Հարկ է նշել, որ 2014 թ. գրանցվել է դրամական փոխանցումների ծավալի անկում, ինչը շարունակվել է 2015 թ.: Այսպես, 2014 թ. Ռուսաստանի Դաշնությունից ոչ առևտրային նպատակով Հայաստան է փոխանցվել մոտ 1,5 մլրդ ԱՄՆ դոլար, որը կազմում է տվյալ տարվա ընդհանուր փոխանցումների շուրջ 89%-ը, իսկ 2015 թ. ընդամենը 917 միլիոն ԱՄՆ դոլար, այսինքն՝ ընդհանուր փոխանցումների 76%-ը:¹² Կարելի է նշել նաև, որ ըստ ՀՀ ԱՎԾ տվյալների՝ 2015 թ. խիստ կրճատվել է, ինչպես արտահանումը, այնպես էլ ներմուծումը, որն էլ իր հերթին բերել է ներքին ապրանքաշրջանառության կրճատմանը:

Գծապատկեր 4. 2005-2015 թթ. ՀՀ բանկային համակարգի միջոցով ֆիզիկական անձանց անունով ոչ առևտրային նպատակով մուտք եղած տարեկան փոխանցումների դինամիկան (հազ. ԱՄՆ դոլար)¹³

¹² ՀՀ կենտրոնական բանկի ինտերնետային կայք՝ www.cba.am

¹³ ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարության Միգրացիոն պետական ծառայության ինտերնետային կայք՝ www.smsmta.am

Սակայն հարկ է նշել, որ վերոհիշյալ ցուցանիշները չեն կարող ճշգրիտ արտացոլել իրական պատկերը: Դրամական փոխանցումների ծավալը իրականում ավելի մեծ է, քանի որ փոխանցումների մի մասն իրականացվում է ոչ ֆորմալ ուղիներով կամ անօրինական էմիգրանտների կողմից, որոնք չեն կարող արտացոլվել պաշտոնական վիճակագրության մեջ: Միևնույն ժամանակ, 2005-2015թ.թ. ՀՀ բանկային համակարգի միջոցով ոչ առևտրային նպատակով կատարված դրամական փոխանցումների աղբյուրների աշխարհագրությունը ունի հետևյալ տեսքը՝ 75.8%-ը՝ ՌԴ-ից, 9.9%-ը՝ ԱՄՆ-ից, 1.5%-ը՝ Ղազախստանից և 12.8%-ը՝ այլ երկրներ:

Մի կողմից արտաքին միգրացիան հանգեցնում է դրամական փոխանցումների ծագման երկրից տնտեսության կախվածության ավելացմանը, այսպես կոչված, «տրանսֆերտային ասեղ»-ի էֆեկտին, իսկ մյուս կողմից, համարվում է աշխատուժ արտահանող երկրներում աղքատության թեթևացման գլխավոր գործոններից մեկը և տնտեսական զարգացման աղբյուր: Չնայած դրամական փոխանցումների դրական ու բացասական ազդեցությունների վերաբերյալ չլուծված բանավեճին՝ ակնհայտ է, որ արտագաղթողների կողմից իրականացվող այդ փոխանցումների քանակը բավականին մեծ է և զարգացող երկրներից շատերի համար հանդիսանում է արտարժույթի ներհոսքի կարևոր աղբյուր:

Ստացվող դրամական փոխանցումների ազդեցությունը ՀՆԱ-ի մակարդակի վրա և դրանց միջև կապը ներկայացված է կորելացիոն աղյուսակի միջոցով¹⁴:

Աղյուսակ 2

Դրամական փոխանցումների ազդեցությունը ՀՆԱ-ի մակարդակի և զուտ ընթացիկ տրանսֆերտների վրա

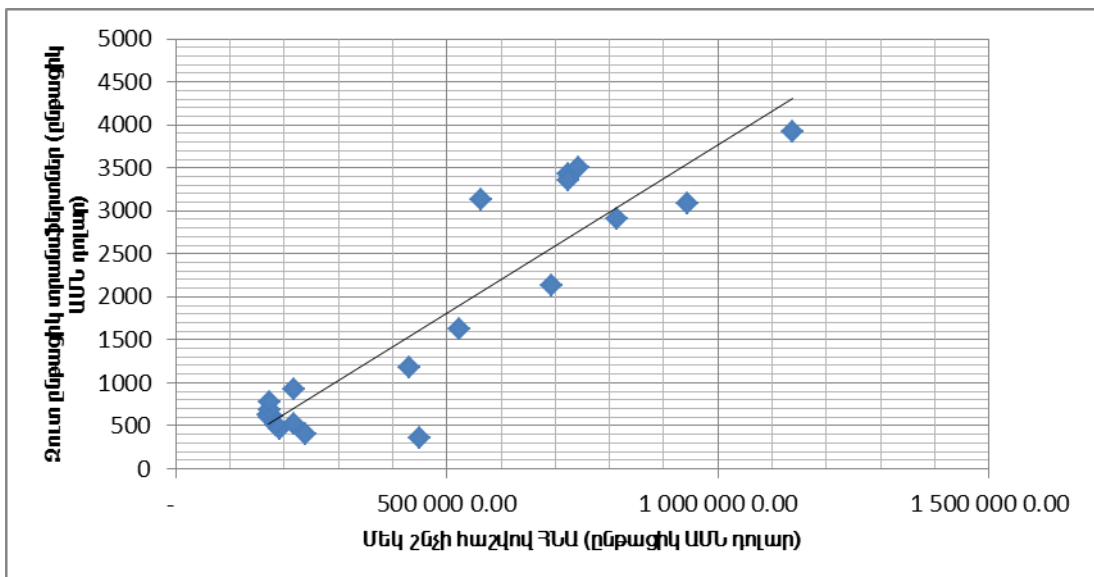
	<i>ՀՆԱ (ընթացիկ ԱՄՆ դոլար)</i>	<i>Մեկ շնչի հաշվով ՀՆԱ (ընթացիկ ԱՄՆ դոլար)</i>	<i>Զուտ ընթացիկ տրանսֆերտներ (ընթացիկ ԱՄՆ դոլար)</i>
<i>ՀՆԱ (ընթացիկ ԱՄՆ դոլար)</i>	1		
<i>Մեկ շնչի հաշվով ՀՆԱ (ընթացիկ ԱՄՆ դոլար)</i>	0.999976828	1	
<i>Զուտ ընթացիկ տրանսֆերտներ (ընթացիկ ԱՄՆ դոլար)</i>	0.917885344	0.915814235	1

$$Correl(X,Y) = \frac{\sum(x - \bar{x})(y - \bar{y})}{\sqrt{\sum(x - \bar{x})^2 \sum(y - \bar{y})^2}}$$

Գործակիցը հաշվարկվում է երեք փոփոխականներից յուրաքանչյուր զույգի համար՝ ՀՆԱ (ընթացիկ ԱՄՆ դոլար) և մեկ շնչի հաշվով ՀՆԱ (ընթացիկ ԱՄՆ դոլար), մեկ շնչի հաշվով ՀՆԱ (ընթացիկ ԱՄՆ դոլար) և զուտ ընթացիկ տրանսֆերտներ (ընթացիկ ԱՄՆ դոլար), ինչպես նաև ՀՆԱ (ընթացիկ ԱՄՆ դոլար) և զուտ ընթացիկ տրանսֆերտներ (ընթացիկ ԱՄՆ դոլար): Առաջին զույգի դեպքում կորելացիայի գործակիցը կազմում է 0.999976828, երկրորդի՝ 0.915814235, երրորդի դեպքում՝ 0.917885344: Վերը ներկայացված բանաձևում X, Y նշված փոփոխականների զույգերն են, իսկ \bar{x} , \bar{y} այդ նույն փոփոխականների միջին թվաբանական մեծությունները: Երեք գործակիցներից յուրաքանչյուրը հաշվարկվում է թվային շարքերի տվյալների հիման վրա:

¹⁴ Տվյալները վերցված են Համաշխարհային Բանկի պաշտոնական կայք էջից՝ <http://data.worldbank.org/indicator>

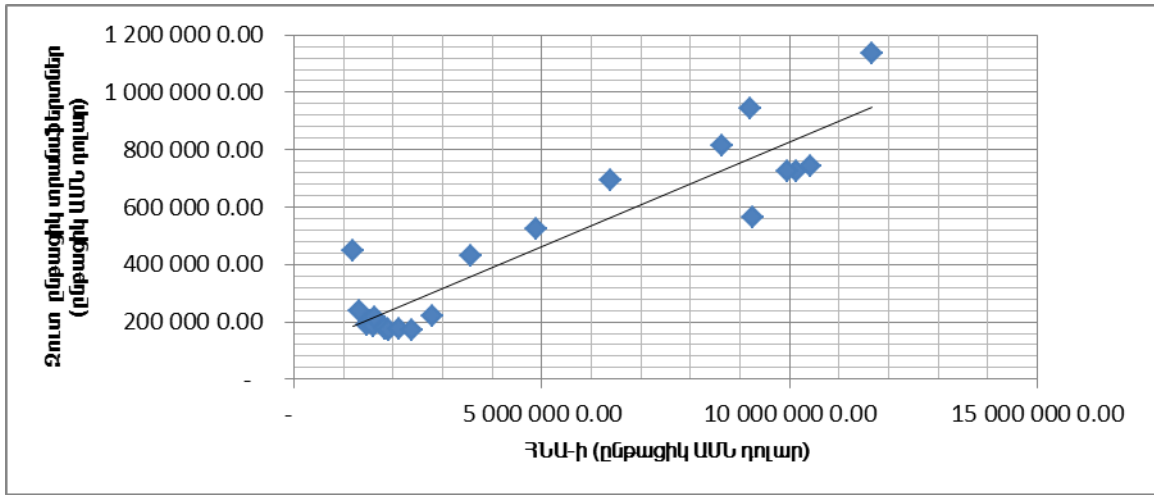
Առաջին գործակցի դեպքում թվային շարքերն են ՀՆԱ (ընթացիկ ԱՄՆ դոլար) և մեկ շնչի հաշվով ՀՆԱ (ընթացիկ ԱՄՆ դոլար) ցուցանիշների տվյալները: Հաշվարկը կատարվել է հետևյալ տրամաբանությամբ՝ նախ հաշվվել է երկու մեծությունների թվաբանական միջինը 1993-2015 թթ. համար, այնուհետ՝ յուրաքանչյուր տարեթվի համար երկու փոփոխականներից յուրաքանչյուրի՝ միջինից շեղման մեծությունների արտադրյալների գումարը: Սա կազմում է ներկայացված բանաձևի համարիչի մեծությունը: Հայտարարը հաշվարկվում է հետևյալ կերպ. դարձյալ յուրաքանչյուր տարեթվի համար հաշվվում է երկու փոփոխականներից յուրաքանչյուրի՝ միջինից շեղման մեծությունների քառակուսի աստիճանը, ապա դրանց գումարների արտադրյալի քառակուսի արմատը: Ստացված համարիչի և հայտարարի արդյունքները հարաբերում են, որի արդյունքում ստացվում է ներկայացված գործակիցը: Նույն տրամաբանությամբ են հաշվարկված նաև մյուս երկու գործակիցները: Ենթադրվում է, որ որքան բարձր է կորելացիայի գործակիցը, այնքան ավելի հավաստի են կապը և կախվածությունը ուսումնասիրվող փոփոխականների միջև: Տվյալ դեպքում երեք գործակիցներն էլ արտահայտում են նշված փոփոխականների միջև կորելացվածության բարձր աստիճան: Ինչպես երևում է կորելացիոն աղյուսակից, զուտ ընթացիկ տրանսֆերտների և մեկ շնչի հաշվով ՀՆԱ-ի միջև (ինչպես նաև ՀՆԱ-ի) կորելացվածության գործակիցը շատ բարձր է, այսինքն՝ տրանսֆերտների ծավալների ավելացմանը զուգընթաց ավելանում է ինչպես ՀՆԱ-ի բացարձակ մեծությունը, այնպես էլ մեկ շնչի հաշվով ՀՆԱ-ի մեծությունը: Երեք գործակիցների դեպքում էլ կորելացման աստիճանը ոչ միայն բարձր է, այլ նաև դրական, ինչը ենթադրում է, որ նշված տնտեսական ցուցանիշներից յուրաքանչյուր երկուսի միջև կախվածությունը պատկերող կորագծերը պետք է ունենան դրական թեքություն, ինչն էլ պատկերում են ներքոհիշյալ գծապատկերները: Ինչպես զուտ ընթացիկ տրանսֆերտների (ընթացիկ ԱՄՆ դոլար) և մեկ շնչի հաշվով ՀՆԱ-ի (ընթացիկ ԱՄՆ դոլար) զուգակցումը, այնպես էլ զուտ ընթացիկ տրանսֆերտների և ՀՆԱ-ի զուգակցումը՝ ներկայացնող կորերն ունեն վերընթաց կորերի տեսք:

Գծապատկեր 5. Զուտ ընթացիկ տրանսֆերտների (ընթացիկ ԱՄՆ դոլար) և մեկ շնչի հաշվով ՀՆԱ-ի (ընթացիկ ԱՄՆ դոլար) զուգակցումը (ՀՀ, 1993-2015թթ.)

Գծապատկերում ներկայացված յուրաքանչյուր կետ իրենից ներկայացնում է համապատասխան տարեթվում արձանագրված ընթացիկ տրանսֆերտների և մեկ շնչի հաշվով

ՀՆԱ-ի մեծությունների կորրեկցիան տային կետի դիրքը: Հաջորդ գծապատկերը կառուցված է նույն տրամաբանությամբ, միայն մեկ շնչի հաշվով ՀՆԱ-ի փոխարեն դիտարկվում է ՀՆԱ-ի մեծությունը: Ուղիղ գծերը երկու գծապատկերներում էլ ներկայացնում են կետերի տեղաբաշխման ընդհանուր միտումը:

Գծապատկեր 6. Չուտ ընթացիկ տրանսֆերտների (ընթացիկ ԱՄՆ դոլար) և ՀՆԱ-ի (ընթացիկ ԱՄՆ դոլար) զուգակցումը (ՀՀ, 1993-2013թթ.)

Ինչպես երևում է վերը կատարված վերլուծությունից, ՀՆԱ-ի և մեկ շնչի հաշվով տրանսֆերտային փոխանցումների մեծությունների միջև գոյություն ունի դրական կորելացվածության կապ, ինչը նշանակում է՝ տրանսֆերտները նպաստել են տնտեսական աճին: Այս օրինաչափությունը հիմնավորվում է նաև տեսականորեն, որովհետև տրանսֆերտ վճարումները ազդում են բնակչության սպառման մակարդակի վրա, ինչը հետադարձ կապի սկզբունքով խթանում է արտադրությունը և դառնում տնտեսական աճի գործոններից մեկը: Դա առավել ակնառու է ՀՀ տնտեսության համար, որովհետև մեկ շնչի հաշվով տրանսֆերտային վճարումները հարաբերականորեն մեծ թիվ են կազմում: Հեղինակի կողմից կատարված վերլուծության մեջ դիտարկվել են անձնական տրանսֆերտների մեծությունը, այսինքն՝ փոխանցումներ, որոնք կատարվել են ոչ ռեզիդենտ տնային տնտեսություններից ռեզիդենտ տնային տնտեսություններին: Ցանկացած տնտեսության համար նման տրանսֆերտների առկայությունը և մեծությունը կարող է լրացուցիչ ներարկում լինել, որը բարենպաստ ազդեցություն կարող է ունենալ սպառման ծավալների վրա, ինչն էլ դրականորեն կանդրադառնա ՀՆԱ ցուցանիշի վրա: Սակայն մյուս կողմից, անձնական տրանսֆերտների մեծ ծավալները, հատկապես, երբ ՀՆԱ-տրանսֆերտներ հարաբերակցությունը նշանակալի մեծություն է ընդունում, կարող են բացասական բնութագրիչ լինել տվյալ տնտեսության համար, քանի որ նման հարաբերակցությունը ենթադրում է, որ ներքին արդյունքի զգալի համարժեքն ունեցող արդյունք արտադրվում է ոչ թե տվյալ երկրում, այլ փոխանցվում է արտերկրից: Այսինքն՝ տվյալ երկրի ռեզիդենտ հանդիսացող տնտեսվարողները (օրինակ՝ որպես աշխատավարձ) եկամուտներ են ստանում ոչ ռեզիդենտ տնտեսվարողներից: Ինչպես երևում է կորելացիոն աղյուսակից, զուտ ընթացիկ տրանսֆերտների և մեկ շնչի հաշվով ՀՆԱ-ի միջև (ինչպես նաև ՀՆԱ-ի) կորելացվածության գործակիցը շատ բարձր է, այսինքն՝ տրանսֆերտների ծավալների ավելացմանը զուգընթաց ավելանում է ինչպես ՀՆԱ-ի բացարձակ մեծությունը, այնպես էլ մեկ շնչի հաշվով ՀՆԱ-ի մեծությունը: Այսպիսով, ավելցուկային

աշխատուժի միգրացիան օգնել է բազմաթիվ միգրանտների ունենալու ապրուստի միջոց և կատարելու մեծածավալ դրամական փոխանցումներ:

Աշխատուժի միջազգային միգրացիայի սոցիալ-տնտեսական հետևանքների գնահատման և կարգավորման մեխանիզմների քննական վերլուծության արդյունքում հեղինակի կողմից արվել են հետևյալ **եզրակացությունները**.

1. ՀՀ ՀՆԱ և մեկ շնչի հաշվով տրանսֆերտային փոխանցումների մեծությունների միջև գոյություն ունի դրական կորելացվածություն կապ, ինչը նշանակում է՝ տրանսֆերտները նպաստել են ՀՀ տնտեսական աճին: Այս օրինաչափությունը հիմնավորվում է նաև տեսականորեն, որովհետև տրանսֆերտ վճարումները ազդում են բնակչության սպառման մակարդակի վրա, ինչը հետադարձ կապի սկզբունքով խթանում է արտադրությունը և դառնում տնտեսական աճի գործոններից մեկը: Դա առավել ակնառու է ՀՀ տնտեսության համար, որովհետև մեկ շնչի հաշվով տրանսֆերտային վճարումները հարաբերականորեն մեծ թիվ են կազմում:
2. «Ուղեղների արտահոսքը» կանխելու նպատակով նախ և առաջ անհրաժեշտ է գալ այն գիտակցության, որ որակյալ աշխատուժը ամենաթանկ ռեսուրսն է և մեր երկրի զարգացման հեռանկարների հիմնական երաշխիքը: Հետևաբար երկրի կառավարությունը պետք է փորձի առաջին հերթին մշակել և իրականացնել այնպիսի միգրացիոն քաղաքականություն, որը ոչ միայն կմեղմի որակավորված աշխատուժի արտագաղթը, այլև համապատասխան պայմաններ կստեղծի այն քաղաքացիների վերադարձի համար, ովքեր այսօր թե՛ օրինական, թե՛ անօրինական ուղիներով ցրվել են աշխարհի տարբեր երկրներ: Անհրաժեշտ է նաև բարձրացնել կրթության որակը, որպեսզի բուհ ավարտած երիտասարդը իր գիտելիքներով և ունակություններով բավարարի գործատուների պահանջներին: Պետք է մեծացնել գիտական հետազոտությունների և մշակումների վրա պետական ծախսերի ծավալը՝ հասցնելով նվազագույնը մինչև ՀՆԱ-ի 2.5%-ի, ինչը աշխարհում ընդունված նորմ է: Անհրաժեշտ է բարձրացնել նաև գիտության և գիտական սպասարկման ոլորտում աշխատողների վարձատրության չափը (Հայաստանում այս ցուցանիշը ցածր է անգամ երկրում աշխատավարձի միջին մեծությունից): Աշխատաշուկայում գործատուների կողմից աշխատանքային փորձի առկայության պահանջը խոչընդոտում է երիտասարդ կադրերին ինտեգրվելու աշխատաշուկային: Պետության կողմից կարող են արտոնություններ տրամադրվել այն գործատուներին, որոնք աշխատանքի են ընդունում առանց աշխատանքային փորձի բարձրագույն կրթություն ունցող երիտասարդներին:
3. Հաշվի առնելով, որ արտագնա աշխատանքներում ՀՀ քաղաքացիների ներգրավումը առաջին հերթին պայմանավորված է օտարերկրյա աշխատաշուկաների պահանջարկով, ուստի առանձնահատուկ կարևորվում է օտարերկրյա պետությունների աշխատաշուկաների ուսումնասիրման հարցը և արտագնա աշխատանքի մեկնողների շահերի ու իրավունքների պաշտպանությանն ուղղված իրավական երաշխիքների տրամադրումը: Այդ առնչությամբ պետք է արտագնա աշխատանքների կարգավորման հարցերով զբաղվող լիազոր պետական մարմինները՝ ՀՀ դիվանագիտական ներկայացուցչությունները և հյուպատոսական հիմնարկները, ձեռնարկեն իրավական և կազմակերպչական բնույթի միջոցառումներ՝ ուղղված օտարերկրյա պետություններում աշխատաշուկայի պահանջարկի ու առաջարկի, մեր հայրենակիցներին աշխատանքի ընդունելու պայմանների

ուսումնասիրությունների և արտագնա աշխատանքների կարգավորման հարցերով միջկառավարական միջազգային պայմանագրերի կնքմանը: Այժմ արտերկրում ՀՀ քաղաքացիների իրավունքների ու օրինական շահերի արդյունավետ պաշտպանության մեխանիզմները առհասարակ բացակայում են:

4. Հայաստանից դուրս եկող միգրացիոն հոսքերի ծավալները ճշգրիտ պարզելու տեղեկատվական որևէ համակարգի բացակայությունը, և դրանից բխող տեղեկատվական տարբեր աղբյուրների տվյալների իրարամերժությունը կանխելու համար անհրաժեշտ է կազմակերպել միգրացիոն գործառույթներ իրականացնող պետական մարմիններում առկա տվյալների բազաների ուսումնասիրություն, ինչպես դրանց ստեղծման և գործունեության կազմակերպման օրենսդրական, այնպես էլ դրանցում հավաքվող տվյալների ամբողջականության տեսանկյունից միգրացիոն գործառույթներ իրականացնող պետական մարմինների տեղեկատվական համակարգերը ներառել մեկ միասնական համակարգում, մշակել և իրականացնել այդ համակարգի ներսում տեղեկատվության փոխանակման կատարելագործման մեխանիզմներ, մշակել այլընտրանքային աղբյուրներից միգրացիային առնչվող տեղեկատվության ստացում, այդ թվում՝ 2-3 տարի պարբերականությամբ միգրացիոն հոսքերի ընտրանքային հետազոտություններ: ՀՀ քաղաքացիների վերադարձին աջակցող ինտերնետային տեղեկատվական համակարգերի հետագա կատարելագործումը հնարավորություն կընձեռի այդ անձանց անմիջականորեն կապվելու Հայաստանի պետական կառավարման համապատասխան մարմինների մասնագետների հետ և իրենց հուզող հարցերի վերաբերյալ ստանալ արագ և հավաստի պատասխաններ:
5. ՀՀ սահմանային կառավարման համակարգի կատարելագործման՝ օրինական մուտքն ու ելքը հեշտացնող և անօրինական մուտքն ու ելքը դժվարացնող համակարգի ճշգրիտ գործունեության համար անհրաժեշտ է ընդլայնել և ամրապնդել սահմանային կառավարման մարմինների ներգերատեսչական և միջգերատեսչական համագործակցությունը, կազմակերպել այդ մարմինների գործունեությունը փոխհամաձայնեցման և փոխլրացման սկզբունքով՝ սահմանահատումների վրա ծախսվող ժամանակը կրճատելու և գործընթացն ավելի պարզ դարձնելու նպատակով, սահմանային հսկողություն իրականացնող բոլոր միջոցառումների ընթացքում պաշտպանել մարդու իրավունքները և ապահովել այդ ոլորտում ստանձնած միջազգային պարտավորությունները:
6. Ուշադրության է արժանի նաև էմիգրացիոն հոսքերում անօրինական միգրանտների բավականին մեծ տեսակարար կշիռը և Հայաստանից ծնունդ առնող անօրինական միգրացիայի կանխարգելման հիմնախնդիրը: Այդ առնչությամբ օրենսդրական դաշտի կատարելագործման համար անհրաժեշտ է բարձրացնել դրա վտանգների և հետևանքների մասին բնակչության և նրանց հետ անմիջական կապի մեջ գտնվող պետական կառույցների աշխատողների իրազեկության մակարդակը, այս հարցում ուսումնասիրել զանգվածային լրատվամիջոցների դերը, օտարերկրյա պետություններում գտնվող ՀՀ քաղաքացիներին անկանոն միգրանտի կարգավիճակում հայտնվելու կանխարգելման նպատակով պետք է լուծել նրանց անձը և քաղաքացիությունը հաստատող փաստաթղթերի հետ կապված խնդիրները: Անհրաժեշտ է օտարերկրացիների՝ ՀՀ մուտք գործելու, բնակվելու և աշխատանքային գործունեություն իրականացնելու՝ Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված կարգը և պայմանները խախտելու

- համար պատասխանատվությունը համապատասխանեցնել ԵՄ-ի գործող չափանիշներին:
7. Անհրաժեշտ է նաև հստակեցնել միգրացիան կարգավորող օրենսդրական դաշտը: Ընդհանրապես տպավորություն է ստեղծվում, որ մտավախություն կա, թե էմիգրացիայի ոլորտի կարգավորումը կնշանակի արտագաղթի խրախուսում: Սակայն հեղինակը կարծում է, որ միգրացիայի կարգավորումը կնպաստի երկրից և դեպի երկիր միգրացիոն հոսքերի կանոնակարգմանը: Անհրաժեշտ է լրացնել օրենսդրական բացերը: Չկա իմիգրացիան կարգավորող հստակ օրենսդրական ակտ, որով կսահմանվեն օտարերկրյա այն քաղաքացիների խմբերը, որոնց իմիգրացիան դեպի մեր երկիր նախընտրելի է: Ներկայումս ՀՀ-ում օտարերկրացիների հետ կապված իրավահարաբերությունները կարգավորվում են «Օտարերկրյա քաղաքացիների իրավական կարգավիճակի մասին», «Փախստականների մասին» և «Քաղաքական ապաստանի մասին» օրենքներով: Այսպիսով, ՀՀ գործող օրենսդրությամբ կարգավորվում են Հայաստան ժամանակավոր մուտք գործող, այդ թվում՝ ապաստան հայցող օտարերկրացիների մուտքի, կացության և ելքի հետ կապված հարաբերությունները, իսկ մշտական նպատակով ՀՀ ժամանող օտարերկրացիների կամ իմիգրանտների հետ կապված հարաբերությունները օրենսդրորեն սահմանված չեն: Ընդհանրապես աշխատանքային միգրացիան կանոնակարգող օրենսդրական դաշտը անգամ ձևավորված չէ: ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարության Միգրացիոն պետական ծառայության կողմից մշակվել է «Արտագնա աշխատանքների կազմակերպման մասին» օրենքի նախագիծը, որը առայժմ ներառված չէ ԱԺ օրակարգում:

Ատենախոսության հիմնական դրույթները հրապարակվել են հեղինակի հետևյալ գիտական հոդվածներում.

1. Վ. Ղալումյան, *Գլոբալ հիմնախնդիրների դրսևորումները ՀՀ-ում, «Հայաստանի Հանրապետության տնտեսությունը ուսանողի աչքերով»*, Երևան 2010, էջ 139-142:
2. Վ. Ղալումյան, *ՀՀ մասնակցությունը բնակչության միջպետական միգրացիոն գործընթացներին*, «Տեղեկատվական տեխնոլոգիաներ և կառավարում», Երևան 2012, էջ 16-23:
3. Վ. Ղալումյան, *«Ուղեղների արտահոսքի» համընդհանրական բնույթը արդի ժամանակաշրջանում*, «Բանբեր» ՀՊՏՀ գիտական հանդես 3, Երևան 2013, էջ 133-139:
4. Վ. Ղալումյան, *ՀՀ աշխատուժի միգրացիայի կարգավորման գերակա խնդիրները և դրանց լուծման ուղիները*, «Բանբեր» ՀՊՏՀ գիտական հանդես 1, Երևան 2014, էջ 131-137:
5. Վ. Ղալումյան, *Աշխատուժի միգրացիայի ազդեցությունը համաշխարհային տնտեսության վրա*, «Ֆինանսներ և էկոնոմիկա» 1(163), Երևան 2014, էջ 53-55:
6. Վ. Ղալումյան, *ՀՀ աշխատուժի միգրացիայի տնտեսական ազդեցությունների գնահատումը*, «Այլընտրանք» գիտական հանդես, հուլիս-հոկտեմբեր, Երևան 2017, էջ 84-91:

ГАЛУМЯН ВАГАН ДАВИДОВИЧ

МИГРАЦИЯ РАБОЧЕЙ СИЛЫ В СИСТЕМЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ (НА ПРИМЕРЕ РА)

Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.06 – «Международная экономика».

Защита диссертации состоится 12 декабря 2017 г., в 14⁰⁰, на заседании Специализированного совета по экономике 008 ВАК Республики Армения, при Российско-Армянском университете по адресу: 0051, г. Ереван, ул. Овсепя Эмина 123.

РЕЗЮМЕ

Диссертационная работа посвящена рассмотрению причин и последствий, а также выявлению способов регулирования миграционных процессов в Республике Армения (РА) в контексте глобализации мировой экономики.

В последние годы миграционные процессы в Армении достигли таких масштабов и приняли такие формы, что стали влиять на экономическое развитие, психологический климат, социальную стабильность, безопасность и демографическую ситуацию в стране. Урегулирование эмиграции населения является той программной проблемой, решение которой имеет первостепенное значение для страны. Массовая эмиграция сопровождается оттоком финансового и интеллектуального капитала значительных объемов, что отрицательно влияет на инвестиционную привлекательность страны. Выбор темы исследования, цель и задачи, структура и содержание диссертации обусловлены вышеупомянутыми проблемами в области эмиграции и отсутствием фундаментальных принципов и теоретико-методологических подходов к их решению.

Предметом исследования являются проблемы, связанные с миграцией населения Республики Армения, с углубленным изучением вопросов трудовых мигрантов. Объектом исследования является процесс миграции населения РА с точки зрения государственного регулирования и государственной политики.

Основной целью работы является выявление проблем международной трудовой миграции в РА и предложение механизмов ее регулирования.

В соответствии с поставленной целью в работе сосредоточено внимание на решении следующих исследовательских задач:

- изучить сущность международной миграции рабочей силы, ее формы, существующие особенности и основные теории;

- оценить динамику процессов международной трудовой миграции и их влияние на мировую экономику;
- на основе количественных и качественных данных оценить влияние миграционных потоков рабочей силы на экономику стран-доноров и стран-реципиентов;
- изучить законодательные основы государственного, регионального и международного регулирования международной миграции рабочей силы и основные особенности их применения в Республике Армения;
- путем изучения динамики процессов трудовой миграции и их причинно-следственных связей, оценить влияние внешней трудовой миграции на экономику Армении;
- в результате изучения законодательной базы по международной трудовой миграции РА определить проблемы, требующие немедленного законодательного решения, а также обосновать основные пути и механизмы этих решений.

В результате проведенного исследования получены теоритические, методические и практические результаты, из которых в качестве научной новизны можно выделить следующие:

- На основе изучения динамики глобальной трудовой миграции, а также ее географической, демографической и профессиональной структуры оценено влияние международной трудовой миграции на мировую экономику, в том числе на экономики стран-доноров и стран-реципиентов.
- На основе изучения фундаментальных документов, направленных на международное, региональное и государственное регулирование трудовой миграции, выявлены стратегические приоритеты (системный анализ потоков эмиграции, оценка и законодательное регулирование последствий «утечки мозгов», и формирование инфраструктуры для ограничения эмиграции), которые важны как для обеспечения эмигрантов рабочими местами, так и для создания условий ограничения этого явления в стране.
- С помощью анализа временных рядов и инструментов математического моделирования была оценена зависимость «чистые текущие трансферты – ВВП – ВВП на душу населения», а также влияние так называемой «трансфертной иглы» на экономическую безопасность и благосостояние населения РА.
- Выдвинуты и обоснованы законодательные и юридические приоритеты, в том числе присоединение к международным конвенциям и многосторонним соглашениям, принятие законов и других правовых актов Республики Армения, которые дадут возможность рассматривать преимущества внешней трудовой миграции в контексте приоритетов повышения конкурентоспособности экономики.

VAHAN DAVID GALUMYAN

**LABOR MIGRATION IN THE SYSTEM OF INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS
(ON THE EXAMPLE OF THE RA)**

The abstract of thesis for obtaining the degree of Doctor of Economics in the specialty 08.00.06 – «International Economic».

The defense of the thesis will take place on December 12th, 2017 at 14⁰⁰ o'clock, at the 008 Council of Economics of the SCC of RA at Russian-Armenian University: 123 Hovsep Emin Str., Yerevan 0051.

ABSTRACT

The thesis is devoted to the consideration of causes and consequences, as well as the identification of ways to regulate the migration processes of the Republic of Armenia (RA) in the context of the globalization of the world economy.

In recent years, migration processes in Armenia have reached such proportions and took such forms that they began to influence the economic development of the country, the psychological climate, social stability, security and demographic situation in the country. Preventing the emigration of the population is the program problem, the solution of which is of paramount importance for our country. Mass emigration is accompanied by an outflow of financial and intellectual capital of significant volumes, which adversely affects the investment attractiveness of the country. The choice of the research topic, the purpose and objectives, the structure and content of the thesis result from the the above-mentioned problems in the field of emigration and lack of fundamental principles, theoretical and methodological approaches to their solution.

The subject of the study are the problems related to the migration of the population of the Republic of Armenia, with an in-depth study of the issues of labor migrants. The subject of the study is the process of migration of the Armenian population from the point of view of state regulation and state policy.

The main goal of the work is to identify the problems of international labor migration in the RA and to propose mechanisms for its regulation.

In accordance with the aim, the following objectives have been identified and proposed in the present study:

- to study the essence of international labor migration, its forms, existing features and basic theories;
- to assess the dynamics of international labor migration processes and their impact on the world economy;
- to assess the impact of migratory labor flows on donor countries and recipient countries on the basis of quantitative and qualitative data;
- to study the legislative basis for state, regional and international regulation of international labor migration and to reveal the main features of their application in the Republic of Armenia;
- to assess the impact of external labor migration on the economy of Armenia by studying the dynamics, causes and effects of labor migration processes;
- as a result of studying the legislative framework on international labor migration of the RA, to identify problems that require an immediate legislative solution, and to substantiate the main ways and mechanisms of these decisions.

The studies and analyzes brought to a number of theoretical, methodological and applied results, a scientific novelty of which are the following:

- Was assessed the influence of international labor migration on the world economy, including the economies of donor countries and recipient countries, on the basis of studying the dynamics of global labor migration, as well as its geographical, demographic and professional structure.
- Based on the study of fundamental documents aimed at international, regional and state regulation of labor migration the strategic priorities (systematic analysis of emigration flows, assessment and legislative regulation of the consequences of "brain-drain" and the formation of infrastructure to limit emigration) which are important both for ensuring emigrants with work places, and for creation of conditions for limiting this phenomenon in the country were identified.
- Based on the analysis of time series and mathematical modeling tools, the dependence of "net current transfers - GDP - GDP per capita" was evaluated, as well as the influence of the so-called "transfer needle" on the economic security and well-being of the Armenian population, was estimated.
- Legislative and legal priorities, including accession to international conventions and multilateral agreements, adoption of laws and other legal acts of the Republic of Armenia, which will give an opportunity to consider the advantages of external labor migration in the context of priorities for improving the competitiveness of the economy were revealed.